

AKTUÁLNĚ O ŠÍŘENÍ ZHOUBNÉ A SPOLEČENSKY NEBEZPEČNÉ CHOROBY TOPICAL DATA ON PROPAGATION OF DETRIMENTAL AND SOCIALLY DANGEROUS DISEASES

Lenka Svobodová

Výzkumný ústav bezpečnosti práce, v.v.i., Praha

Summary

Growing violence is an alarming phenomenon. The rate of occurrence of its most different forms and times, particularly in children and youth is a big warning for the society. Habits, values and attitudes acquired in young age are mostly very firmly anchored and persist to the adulthood of individuals. Almost half the young people inquired note immediate manifestations of the aggressiveness, victimization and physical or psychical violence. The results of examination also indicate that obviously biggest problems with these negative phenomena are observed among apprentices of 19 years of age. This group will soon enter the labour market and it is possible to assume with a certain measure of likelihood that they will bring these negative manifestations of the behaviour into the common working and personal life as its self-evident part. Thus, it is necessary to promote the prevention and knowledge of the danger of the aggressive and violent behaviour in systematic and consequent way starting from the youngest age.

Key words: aggressiveness – victimization – psychical and physical violence – children and youth - safety and health protection – prevention

Souhrn

Růst násilí je znepokojujícím jevem. Četnost výskytu i jeho nejrůznějších forem a podob zejména u dětí a mládeže je velkým varováním pro společnost. Návyky, hodnoty a postoje získané v mládí mají většinou velmi pevné ukotvení a přetrvávají do dospělého věku jedince. Téměř polovina dotázaných mladých lidí registruje ve svém bezprostředním okolí projevy agresivity, šikany, fyzického nebo psychického násilí. Výsledky šetření také naznačují, že zřejmě největší problémy s těmito negativními jevy existují mezi devatenáctiletou učňovskou mládeží. Tato skupina bude v brzké době vstupovat na pracovní trh a lze s určitou mírou pravděpodobnosti předpokládat, že si s sebou bude tyto negativní projevy chování a jednání přinášet do pracovního i běžného života jako jeho samozřejmou součást. Je proto třeba prosazovat prevenci, povědomí o nebezpečnosti agresivního, násilného chování a jednání systematicky a důsledně, a to již od nejtěplejšího věku.

Klíčová slova: agresivita – šikana – psychické a fyzické násilí – děti a mládež – bezpečnost a ochrana zdraví – prevence

Řeč je o zhoubném bujení šikany a násilí mezi naší mládeží. Je to jako vznik a šíření infekce. Může zaútočit nejen náhle, ale také podle okolností, dispozic a vhodných podmínek se může skrytě a plíživě vyvíjet do chronické podoby. Psychické a fyzické násilí, vzrůstající agresivita i brutalita činů nám signalizují, že

v rodinách, ve školách, na pracovištích i ve společnosti není něco v pořádku.

Cílem sdělení je seznámit čtenáře s výsledky dotazníkového šetření realizovaného v tomto roce Výzkumným ústavem bezpečnosti práce, v.v.i. (dále VÚBP), v rámci projektu „Mediální a osvětové nástroje kultivace

lidských zdrojů“. Jeho nosnou částí je výzkum, návrh a ověření nástrojů k formování a upevňování trvale pozitivních postojů cílových skupin k oblasti bezpečnosti a ochraně zdraví při práci, nástrojů posilujících vytváření celkové pohody při práci jako multidisciplinární sociální kategorie. Hlavním cílem bylo získat přehled o akceptovatelných a žádoucích formách, metodách a prostředcích předávání informací a poučení mládeži z oblasti bezpečnosti a ochrany zdraví. Zároveň byly sledovány i další dílčí cíle, například týkající se výskytu a postojů k projevům šikany, fyzického a psychického násilí.

Metodika

V rámci výzkumu bylo realizováno dotazníkové šetření, kterým bylo na konci května 2007 prostřednictvím navštěvovaných základních, středních a vyšších odborných škol osloveno 1 645 žáků a studentů ve věku 14–20 let. Pro šetření byly vybrány školy z celé ČR, které se v roce 2006 přihlásily do některé ze soutěží pořádaných VÚBP pro děti a mládež při příležitosti konání kampaně Evropský týden BOZP (bezpečnost a ochrana zdraví při práci). Šetření na pětadvaceti vybraných školách provedla kontaktní osoba, která obdržela základní instrukce. Každý respondent sám písemně odpověděl na otázky v dotazníku.

Ve vzorku mládeže bylo 782 (47,5 %) mužů a 831 (50,5 %) žen. Rozložení respondentů podle druhů škol bylo následující:

- 729 (44,3 %) ze základních škol a víceletých gymnázií,
- 359 (21,8 %) z odborných učilišť a středních odborných učilišť,
- 536 (32,6 %) ze středních odborných škol a čtyřletých gymnázií,
- 20 (1,2 %) z vyšších odborných škol.

Věková struktura šetřených byla následující:

- respondenti ve věku od 14 do 15 let tvořili nejpočetnější skupinu, v absolutním vyjádření se jednalo o 642 osob, což v relativním vyjádření bylo 39 % z celkového počtu,

- 358 osob (21,8 %) reprezentovalo skupinu šestnáctileté mládeže,
- 266 (16,2 %) bylo sedmnáctiletých,
- 213 (12,9 %) bylo osmnáctiletých,
- 118 (7,2 %) bylo devatenáctiletých,
- 20 (1,8 %) – tuto nejmenší skupinu představovala mládež ve věku 20 a více let (studenti VOŠ).

* Pozn.: V 18 dotaznících nebyl uveden věk respondenta.

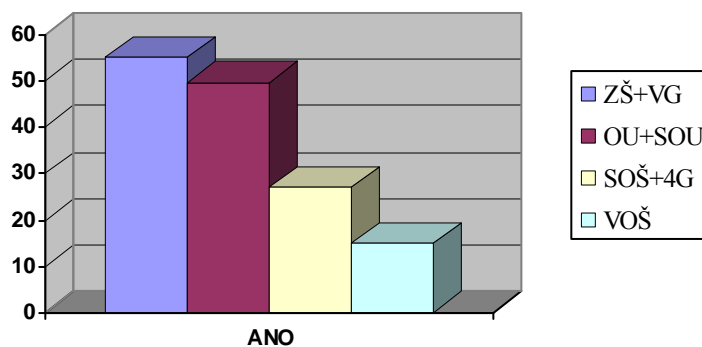
Výsledky

Značně vysoký počet žáků a studentů odpovědělo (44,1 %) na otázku výskytu šikany kladně, tedy že se v jejich bezprostředním okolí vyskytly projevy šikany a násilí. Výskyt projevů agresivity, šikany, fyzického nebo psychického násilí ve svém bezprostředním okolí uvádí vyšší procento mužů než žen, a to rozdílem plných deset procentních bodů. V nejmladší věkové kategorii uvádějí respondenti nejvyšší výskyt šikany (55,5 %), naopak dvacetiletí uvádějí nejnižší výskyt ve svém okolí (13,3 %). Dále také více než polovina žáků základních škol a víceletých gymnázií (55 %) uvádí, že se v jejich okolí vyskytly sledované negativní jevy; nejméně pak na VOŠ.

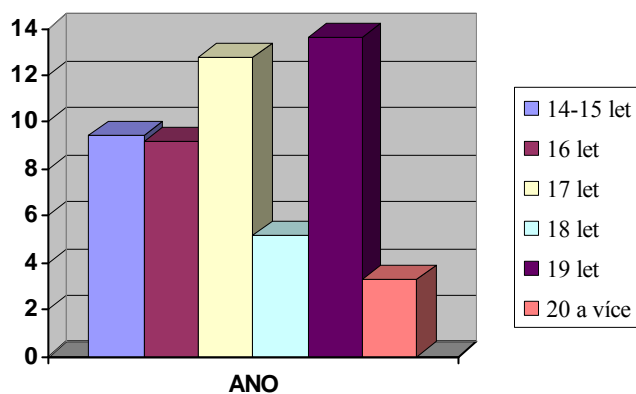
Jako oběť šikany se cítí 158, tj. 9,6 % dotázaných. Z tohoto počtu bylo 82 mužů, což je 10,5 % dotazovaných mužů, a 71 žen, tedy 8,5 % dotazovaných žen. Pět respondentů neuvádělo údaj o pohlaví. Nejvyšší procento obětí šikany (13,6 %) uvádějí devatenáctiletí respondenti, a také učni z odborných učilišť a středních odborných učilišť.

V tomto dotazníkovém šetření byla dále experimentálně položena otázka: „Cítíte se jako ten, kdo násilí nebo šikanu uplatňuje?“ Na ni celkem 119 (7,2 %) studentů odpovědělo kladně, tedy že jsou těmi, kteří šikanují. Z toho bylo 10,2 % mužů a 4,3 % žen. K šikaně a násilí se přiznávají nejvíce příslušníci mužského pohlaví ve věku 19 let a navštěvující učňovská učiliště a střední odborná učiliště. K zajímavým poznatkům také patří, že ti, kteří uvedli, že se jim stal úraz, uvádějí o více než 20 procentních bodů vyšší výskyt šikany a násilí oproti těm, kterým se úraz nestal.

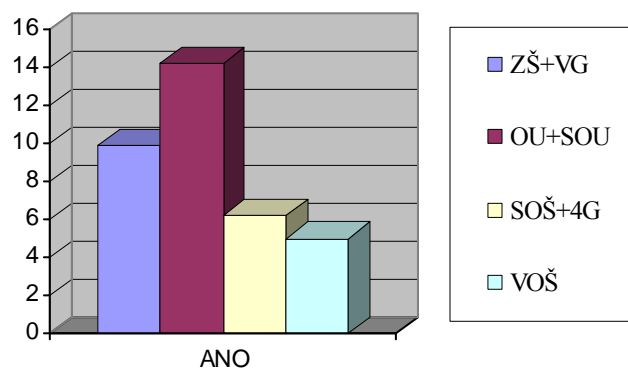
Graf č. 1 Výskyt šikany a násilí v % odpovědí za celý soubor podle druhu navštěvované školy respondentů

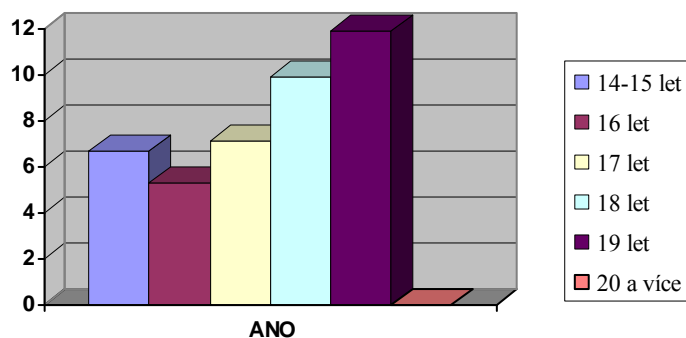
Graf č. 2 Oběť šikany a násilí v % odpovědí za celý soubor podle věku respondentů

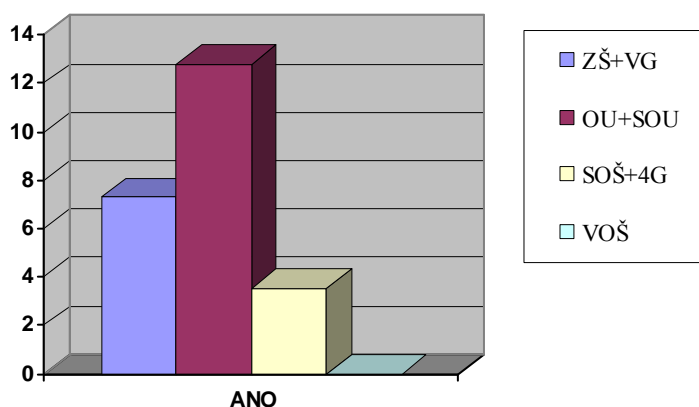
Graf č. 3 Oběť šikany a násilí v % odpovědí za celý soubor podle druhu škol respondentů

Graf č. 4 Přiznaná osobně prováděná šikana v % odpovědí za celý soubor podle věku respondentů

Graf č. 5 Přiznaná osobně prováděná šikana v % odpovědí za celý soubor podle druhu škol respondentů

Diskuze

Letmé nahlédnutí do výsledků ukazuje, a i víceméně potvrzuje, že je třeba spojit síly všech rozhodujících aktérů a znásobit působení na poli prevence k maximální eliminaci těchto negativních a pro budoucnost nebezpečných jevů. Dospívání je velmi důležité období pro celoživotní orientaci člověka, jeho životní způsob a hodnotový systém (2).

Současná mladá generace není vylepšenou projekcí předcházející generace mládeže. Je výsledkem odlišných podmínek sociální reprodukce a nových jevů ve společnosti. Od předchozích generací mládeže se odlišuje fenoménem drog, digitalizací životního pole

a životního stylu, existenční úzkostí z budoucnosti a rozlomením mladé generace, jejíž část se ocitá za digitální přehradou s hrozbou sociálního vyřazení.

To může mít negativní dopad na socializační proces dětí a mládeže. „Rodina může být nefunkční např. tam, kde jsou rodiče jednostranně orientováni na kariéru, nezajímají se či nemají na dítě čas. Nepříznivé dopady mohou mít takové jevy, jako je citový chlad, nebo naopak citové výlevy a problémy, rodinné konflikty, rozpory vícegeneračního soužití, vážné ekonomické problémy rodičů nebo nadsazený konzum apod.“ (1). Při socializaci je ve hře mnoho aktérů a podmínek. Víme, že nena-

hraditelná je osobní zkušenost, chování a jednání (vzory a tendence k napodobování) nejbližšího okolí dětí a mládeže. Na sledovanou cílovou skupinu působí zejména rodiče (vychovávatel), škola (vzdělává), média (ovlivňují) a také další skupiny (vrstevníci, přátelé a kamarádi) a instituce (zájmové). Merton tvrdí, že může docházet i k tomu, že dítě socializuje implicitní model kulturních hodnot, odhalený v každodenním chování jeho rodičů i tehdy, když je v rozporu s rodičovskými výslovnými radami a výzvami. „Rodina je samozřejmě hlavním převodovým pásem přenášejícím kulturní normy na novou generaci. Co však bylo až donedávna přehlíženo je, že rodina na děti převádí zejména tu část kultury, jež je dostupná společenské vrstvě a skupinám, v nichž se rodiče nacházejí“ (3).

Shoda odborné veřejnosti panuje v názoru, že násilí ve společnosti bylo, je a bude, vymýtit se ho úplně nepodaří, ale všemi prostředky se musí omezovat – výchovou, preventivními opatřeními různého charakteru, sociální prací s rizikovými jedinci, skupinami i s oběťmi, zejména včasnou intervencí, pružnějším uplatňování sankcí s následnou resocializací. Vždycky je třeba zkoumat, proč k násilí došlo, a následně pracovat na odstraňování příčin. Prioritní je práce s rodinou a podpora rodin. S agresivitou a násilím jako součástmi našeho života je tedy nejen nutné nadále počítat, ale je třeba se připravit i na nárůst jejich extrémních podob u nás dosud neznámých či ojedinělých. Dochází ke změnám v hodnotové orientaci ve společnosti, prosazuje se dravost, individualismus, osobní prospěch, glorifikace moci. Svůj nezanedbatelný podíl na šíření násilí mají mé-

dia, TV a filmy, počítačové hry – agresivní jedinci jsou vykresleni jako osoby silné, sebevědomé, řešící své problémy násilím (4).

Je třeba zdůraznit, že nejúčinnější prevencí je od nejtěžšího věku pomáhat dětem v osvojování hodnot, norem a správných způsobů jednání, pomáhat jim uvědomovat si hodnotu svého zdraví, naučit je své zdraví chránit a upevňovat. Systematicky zvyšovat jejich povědomí o rizicích, prosazovat kulturu prevence, ovlivňovat a formovat jejich postoje, způsoby chování, poskytovat jim informace a pomáhat získávat znalosti způsobem pro ně nej přijatelnějším.

Další informace a poznatky nejen z tohoto šetření, ale i například z řízených rozhovorů s učiteli a managementy škol budou postupně publikovány i bude je možné získat ve VÚBP, v.v.i.

ZÁVĚR

Počet násilí na školách narůstá a je nutné věnovat tomuto fenoménu velkou pozornost. Je třeba soustavně mapovat stav věci, získávat validní a spolehlivá data, výsledky publikovat, popularizovat, upozorňovat na problémy, mediálně prezentovat příklady „dobré praxe“ řešení případů násilí.

LITERATURA

1. Havlík, R., Kořá, J.: Sociologie výchovy a školy. Praha: Portál, 2003.
2. Macek, P.: Adolescence. Praha: Portál, 2003, ISBN: 80-7178-747-7.
3. Merton, R. K.: Studie ze sociologické teorie. Praha, Sociologické nakladatelství, 2000.
4. Paleček, M., Svobodová, L.: Násilí ve společnosti a na pracovištích. Praha: Zdravotnictví v České republice, 2005, č. 3, s. 110–115.

Lenka Svobodová
svobodovaL@vubp-praha.cz